

Εἰσήγηση
Ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς
Ἑλλάδος τὴν 8ην Ὀκτωβρίου 2015, μέ θέμα:

«Ἡ θεολογική κρίση καί οἱ ἐπιπτώσεις τῆς στήν καθημερινότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς»

Μακαριώτατε Πρόεδρε, Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι,
Εὐχαριστῶ τόν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο καί τά Μέλη τῆς προλαβούσης Διαρκοῦς Ἱεῤῥας Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀφ' ἑνός μέν γιατί ἐπέλεξαν αὐτό τό θέμα γιά τίς Συνεδριάσεις τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀφ' ἑτέρου δέ γιατί τό ἀνέθεσαν στήν ἐλαχιστότητά μου.

Ὅμολογουμένως, εἶναι ἕνα σοβαρό θέμα πού ἔχει δύο ἐνότητες, ἡ μία εἶναι ἡ «θεολογική κρίση» καί ἡ ἄλλη εἶναι «οἱ ἐπιπτώσεις στήν καθημερινή ζωή τῆς Ἐκκλησίας». Τό θέμα, ὅπως φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως, εἶναι θεωρητικό, ἀλλά ἔχει καί πρακτικές συνέπειες, ἄλλωστε συνδέεται στενά ἡ θεωρία μέ τήν πράξη, καί δέν μποροῦν νά χωρισθοῦν μεταξύ τους.

Τά τελευταῖα χρόνια γίνεται, συνεχῶς, λόγος γιά οἰκονομική κρίση, καί αὐτό ἔχει ἀπορροφήσει ὅλη τήν σκέψη καί τήν δραστηριότητά μας, ἀγνοώντας ὅτι ἡ κρίση εἶναι βαθύτερη, εἶναι γεωπολιτική, πολιτιστική καί στό βάθος θεολογική. Ὁ Μάξ Βέμπερ ἔχει ἀποδείξει ὅτι ἡ καπιταλιστική νοοτροπία προῆλθε ἀπό τήν προτεσταντική ἠθική, καί στούς τόπους πού ἐπικράτησε αὐτή ἀναπτύχθηκαν τά ἐργοστάσια, οἱ Τράπεζες, τό τραπεζικό σύστημα. Αὐτό, ὅμως, δέν θά εἶναι τό θέμα τῆς εἰσηγήσεώς μου, ἀλλά θά περιορισθῆ στήν κρίση

τῆς θεολογίας στήν Ἐκκλησία καί τίς συνέπειες πού δημιουργοῦνται ἀπό αὐτήν τήν κρίση.

Ἐξ ἀρχῆς θά ἤθελα νά τονίσω ὅτι θά εἶμαι, ὅσο μπορῶ, σύντομος καί περιεκτικός, ἄλλωστε μιά εἰσήγηση ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας δέν μπορεῖ νά καλύψη ὅλο τό θέμα, ἀλλά σᾶς ἐνημερώνω ὅτι ἔχω τελειώσει ἕνα ὀγκῶδες βιβλίο 600 σελίδων μέ τό θέμα αὐτό, στό ὁποῖο ἐκθέτω καί τήν σχετική βιβλιογραφία.

Στήν συνέχεια, θά τονισθοῦν τρία κεντρικά σημεῖα. Τό πρῶτον «ἡ θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», τό δεύτερον «ἡ ἀλλοίωση τῆς θεολογίας» καί τό τρίτον «οἱ ἐπιπτώσεις τῆς θεολογικῆς κρίσεως στήν καθημερινότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς». Ζητῶ τήν ἐπιείκειά σας.

1. Ἡ θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

Θεολογία, ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε, εἶναι ὁ λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ. Αὐτό σημαίνει ὅτι, ἐπειδή ὅλοι ὀμιλοῦν γιά τόν Θεό, ὅπως οἱ φιλόσοφοι, οἱ δεῖστες, οἱ ἀγνωστικιστές, οἱ ἄθεοι, ὅταν εἶναι ἀντίθεοι καί πολεμοῦν τόν Θεό, γι' αὐτό καί ὑπάρχει διαφορά θεολογιῶν. Δέν εἶναι ἀρκετό νά ὀμιλῆ κανεῖς γιά θεολογία, ἀλλά θά πρέπει νά προσδιορίζη τό ἐννοιολογικό της περιεχόμενο.

Οἱ Πρωτόπλαστοι πρὶν τήν πτώση εἶχαν προσωπικό, ἄμεσο διάλογο μέ τόν Θεό, ἀλλά μετὰ τήν πτώση διακόπηκε αὐτός ὁ διάλογος, καί οἱ ἀπόγονοι τῶν Πρωτοπλάστων δημιούργησαν μιά δική τους θεολογία, κατ' ἀρχάς θεοποίησαν τήν σκέψη τους, τίς ἔννοιες μέ τίς φαντασίες, στήν συνέχεια θεοποίησαν τά ὑλικά ἀντικείμενα καί ἀργότερα τίς ἰδέες. Ἔτσι, δημιουργήθηκε ἡ εἰδωλολατρεία καί ἡ κλασική μεταφυσική.

Ὁ Θεός μέ τήν ἐμφάνισή Του στούς Πατριάρχες, τούς Δικαίους καί τούς Προφῆτες στήν Παλαιά Διαθή-

κη προσέφερε τήν ἀληθινή γνώση Του, τούς ἔδειχνε τήν διαφορά μεταξύ κτιστῶν καί ἀκτίστων, τούς ἔδωσε τόν Νόμο Του ὥστε νά διακρίνουν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Θεός τῆς ἀποκαλύψεως καί ἄλλο ὁ θεός τῆς φιλοσοφίας, τοῦ μυστικισμοῦ, τῆς μαγείας καί τῆς δεισιδαιμονίας. Ἰσχύει αὐτό πού γράφεται στήν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Πολυμερῶς καί πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεός λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ» (Ἑβρ. α', 1).

Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ, ἡ φανέρωσή Του στούς Ἀποστόλους, ἡ φανέρωση τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ στόν Ἰορδάνη Ποταμό, στό ὄρος Θαβώρ, ἡ Ἀνάσταση καί ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, ἡ κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στό Ὑπερῶν τῆς Πεντηκοστῆς, προσέφερε τήν πραγματική θεολογία. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς θά γράψῃ ὅτι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ «Θεός ὢν προαιώνιος δι' ἡμᾶς καί θεολόγος ἐγεγόνει». Κατ' ἐπέκταση, θεολόγοι εἶναι ὅσοι γνώρισαν τόν Θεό μέσα στήν δόξα Του, ἤτοι οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες, οἱ ἅγιοι. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἀπό τήν ἀρχή τοῦ διαλόγου του μέ τούς Εὐνομιανούς χρειάστηκε νά καθορίσῃ τό ποιό εἶναι οἱ θεολόγοι στήν Ἐκκλησία. Εἶπε ὅτι δέν μπορεῖ κανεῖς νά θεολογήσῃ ἀσφαλῶς, γιατί τό νά ὁμιλῇ κανεῖς γιά τόν Θεό δέν εἶναι εὐθυνόν πράγμα «καί τῶν χαμαί ἐρχομένων». Αὐτό εἶναι ἔργο τῶν «ἐξητασμένων καί διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ καί πρό τούτων καί ψυχῆν καί σῶμα κεκαθαρμένων ἢ καθαιρομένων τό μετριώτατον».

Ἔτσι, ὁ κατ' ἐξοχήν θεολόγος εἶναι ὁ Χριστός καί ἔπειτα οἱ φίλοι Του, σέ ὅσους φανερώθηκε ὁ Θεός, δηλαδή οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες, καί στήν

συνέχεια ὅσοι δέχονται τὴν ἐμπειρία αὐτῶν τῶν πεπειραμένων. Τό προοίμιο στὸν «ἁγιορειτικὸν Τόμον», πού συνέταξε ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, δείχνει καθαρὰ ποιοί εἶναι οἱ χαρισματικοί-ἐμπειρικοί θεολόγοι καὶ ποιοί εἶναι οἱ μαθητές τῶν ἐμπειρικῶν αὐτῶν θεολόγων.

Δέν θά ἤθελα νά ἐπεκταθῶ περισσότερο στό θέμα αὐτό, ἀπλῶς νά ὑπενθυμίσω αὐτό πού ὁμολογοῦμε ὅλοι στό Συνοδικό τῆς Ὁρθοδοξίας: «Οἱ Προφῆται ὡς εἶδον, οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, ἡ Ἐκκλησία ὡς παρέλαβεν, οἱ Διδάσκαλοι ὡς ἐδογματίσαν, ἡ Οἰκουμένη ὡς συμπεφρόνηκεν, ἡ χάρις ὡς ἔλαμψεν· ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέδεικται, τό ψεῦδος ὡς ἀπελήλαται, ἡ σοφία ὡς ἐπαρρησιάσατο, ὁ Χριστός ὡς ἐβράβευσεν· οὕτω φρονοῦμεν, οὕτω λαλοῦμεν, οὕτω κηρύσσομεν Χριστόν τόν ἀληθινόν Θεόν ἡμῶν». Καί στήν συνέχεια ὁμολογοῦμε: «Αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Ὁρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις τὴν Οἰκουμένην ἐστήριξεν».

Αὐτά εἶναι γνωστά σέ ὅλους μας, ἀπλῶς νά ὑπενθυμίσω μέ σεβασμό καὶ φιλαδελφία ὅτι αὐτή ἡ ὀρθόδοξη θεολογία δέν καταγράφηκε μόνον στά Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ στά ὁμολογιακά κείμενα τῶν Πατέρων, ἀλλά περιλήφθηκε στήν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καί στήν εἰκονογραφία της. Ὑπάρχει βαθύτατη σχέση μεταξύ *lex credendi* (νόμος πίστεως) καί *lex orandi* (νόμος προσευχῆς).

Γιὰ παράδειγμα, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἔγραψε τό περίφημο βιβλίο του πού τό ὀνόμασε Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως –καί μοῦ κάνει ἐντύπωση ὅτι χρησιμοποίησε τὴν λέξη ἀκριβῆς, γιατί ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ἔχει ἀκρίβεια καὶ ὄχι λέξεις

καί ἔννοιες στό «περίπου»– στό ὁποῖο βιβλίο συμπεριέλαβε ὅλη τήν θεολογία τῶν ὀκτώ πρώτων αἰώνων, οὐσιαστικά τήν θεολογία τῶν ἑπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλά καί ὁ ἴδιος συνέθεσε τά περίφημα τροπάρια τῆς Ὁκτωήχου, κυρίως τά Θεοτοκία τῶν ἤχων, καί τούς κανόνες στίς Δεσποτικές καί Θεομητορικές ἑορτές, στά ὁποῖα πέρασε ὅλη τήν θεολογία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἔτσι, ὑπάρχει στενή σχέση μεταξύ δόγματος καί λατρείας, θεολογίας καί προσευχῆς, ἱστορίας καί θεολογίας.

Αὐτό σημαίνει ὅτι, ὅταν θέλη κανεῖς νά ἐξακριβώση τήν θεολογία ἑνός θέματος, πέρα ἀπό τά Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, πρέπει νά διαβάσῃ τούς ὕμνους, τά τροπάρια, ἀλλά καί τίς εὐχές τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία, διά τῶν Πατέρων της, ἔβαλε ὅλη τήν θεολογία γιά τό τί εἶναι Χριστιανός στά Μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, γιά τό τί εἶναι ὁ γάμος, στίς εὐχές τοῦ Μυστηρίου τοῦ γάμου, γιά τό τί εἶναι ἡ θεία Εὐχαριστία, στίς εὐχές τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἔτσι, ὑπάρχει βαθύτατη σχέση μεταξύ τῶν Πρακτικῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τοῦ Εὐχολογίου καί τῆς ὕμνογραφίας.

Βεβαίως, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδή συνάντησαν ἕνα μεγάλο ρεῦμα στήν ἐποχή τους, τόν ἑλληνισμό μέ τήν φιλοσοφία του, καί ἔπρεπε νά τό ἀντιμετωπίσουν δημιουργικά, γι' αὐτό προσέλαβαν ὄρους ἀπό τήν φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς τους, τόσο τήν ἀριστοτελική ὅσο καί τήν νεοπλατωνική φιλοσοφία, ἀλλά αὐτό ἔγινε μόνον στήν ὀρολογία, χωρίς νά ἀποδομῆται ὁ ἀποκαλυπτικός λόγος. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ Προτεστάντης Χάρνακ ἔκανε λόγο γιά ἀλλοίωση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπό τήν πρόσληψη τῆς

έλληνικῆς φιλοσοφίας, ὁ λεγόμενος «ἔξελληνισμός τοῦ Χριστιανισμοῦ», ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ ὑποστήριξε τό ἀντίθετο, ὅτι ἰσχύει ὁ «ἐκχριστιανισμός τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Ἐτσι, ὑπάρχει ταυτότητα ἐμπειριῶν καί θεολογίας μεταξύ Προφητῶν, Ἀποστόλων καί Πατέρων, ἀλλά ἡ διαφορά εἶναι μόνον στά ρήματα, τά νοήματα, καί ὄχι στήν ἴδια τήν ἐμπειρία. Αὐτό εἶναι πολύ σημαντικό σημεῖο.

Αὐτά εἶναι εἰσαγωγικά γιά νά προχωρήσω στά περαιτέρω.

2. Ἡ ἀλλοίωση τῆς θεολογίας

Τό θέμα τῆς ἀλλοίωσης τῆς θεολογίας εἶναι μεγάλο καί μπορεῖ κανεῖς νά τό μελετήση ἀπό διάφορες πλευρές. Θά προτιμήσω νά ἀρχίσω ἀπό τό πῶς βλέπουμε τήν ἀλλοίωση στήν δεύτερη χιλιετία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, στήν σχέση μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi*. Στήν πρώτη χιλιετία, ὕστερα ἀπό πολλούς ἀγῶνες, ὑπῆρχε κατά βάση μιᾶ ἰσορροπημένη σχέση μεταξύ τῆς δογματικῆς θεολογίας καί τῶν εὐχῶν τοῦ Εὐχολογίου.

Ὁ Andrew Sopko ἔχει ὑποστηρίξει ὅτι στήν ἀρχαία παράδοση ὑπῆρχε στενή σχέση μεταξύ τοῦ δόγματος καί τῆς προσευχῆς, ὅπως φαίνεται στά Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τήν Ἁγία Γραφή, τά Μυστήρια καί τήν λατρεία. Μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων δημιουργήθηκε μιᾶ διχοτομία μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο παραγόντων. Αὐτό φαίνεται καθαρά στό ὅτι παραμένει σταθερή ἡ γλώσσα τῆς λατρείας, μέ τήν ὀρολογία της, τόν σκοπό της, τόν προσδιορισμό της, ἀλλά κατά καιροῦς διαφοροποιεῖται ἡ δογματική ὀρολογία μερικῶν θεολόγων. Αὐτό φαίνεται στό ὅτι τά ὀρθόδοξα δογματικά

ἐγχειρίδια ἔχουν ἐπηρεασθῆ ἀπό ἄλλες παραδόσεις, κυρίως σχολαστικές, ἐνῶ ἡ λατρεία ἦταν ἡ ἴδια. Χαρακτηριστικές εἶναι οἱ δυτικές ἐπιδράσεις στό θεολογικό ἔργο τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως (Γεώργιος Παναγόπουλος).

Ἔτσι, οἱ φοιτητές μάθαιναν μία ἄλλη δογματική στίς Σχολές, ἡ ὁποία ἦταν διαφορετική ἀπό τήν θεολογία τῆς λατρείας. Αὐτό μπορεῖ κανεῖς νά τό διαπιστώσῃ στήν κατάστασιν στήν ὁποία βρέθηκε ὁ ἅγιος Παΐσιος Βελιτσκόφσκι, ὁ ὁποῖος σπούδαζε στήν Ἐκκλησιαστική Σχολή τοῦ Κιέβου, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀφήσῃ τήν Σχολή του, νά ἀκολουθήσῃ τόν μοναχισμό, νά γνωρίσῃ τόν ἡσυχασμό στό Ἅγιον Ὄρος καί νά μεταφέρῃ ὅλη αὐτήν τήν παράδοσιν στήν Μολδαβία, καί νά ἀλλάξῃ ὅλο τό ἀντορθόδοξο κλίμα πού ἐπικρατοῦσε τότε στήν Ρωσία καί τίς γύρω περιοχές.

Γιά νά γίνω πιό συγκεκριμένος καί γιά νά φανοῦν τά διάφορα θεολογικά ρεύματα πού ἀναπτύχθηκαν κατά τήν δεύτερη χιλιετία, γιά νά φανῆ ἡ διαφορὰ μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi*, θά ἤθελα νά κάνω μιὰ σύντομη ἐπισκόπησιν τῆς σχολαστικῆς, τῆς βιβλικῆς καί τῆς ρωσικῆς θεολογίας.

Κατά τήν πρώτη χιλιετία ἔγιναν πολλοί ἀγῶνες γιά τήν καταγραφή τῆς ἀποκαλυπτικῆς παραδόσεως σέ ὄρους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, χωρίς νά χαθῆ αὐτή ἡ παράδοσιν. Ἔτσι, κατοχυρώθηκε ἡ ὀρθόδοξιν παράδοσιν ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί διαφοροποιήθηκαν ἄλλες παραδόσεις πού ὑπάρχουν μέχρι σήμερα, ἦτοι οἱ Προχαλκηδόνιοι (μονοφυσίτες-νεστοριανοί), οἱ μονοθελητές. Ἡ διαφορὰ μεταξύ τῶν παραδόσεων αὐτῶν εἶναι ὅτι ἡ πατερικὴ παράδοσιν στηριζόταν στήν ἐμπειρία τῶν Προφητῶν καί τῶν Πατέρων, πού τήν

«ἐπέπνδσαν» μέ ὄρους σύγχρονους, καί ἡ θεολογία τῶν ἄλλων ὁμάδων στηριζόταν στήν φιλοσοφία.

Ἡ μεγάλη, ὅμως, ἀλλοίωση ἔγινε στόν δυτικό χῶρο, ἀπό τό τέλος τῆς πρώτης χιλιετίας καί τίς ἀρχές, ἀλλά καί τήν συνέχεια τῆς δεύτερης χιλιετίας.

Ἐνα μεγάλο θεολογικό ρεῦμα πού δημιουργήθηκε στήν Δύση καί διαφοροποιήθηκε ἀπό τήν πατερική παράδοση τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι ὁ Σχολαστικισμός.

Πρόκειται γιά τό θεολογικό ἐκεῖνο ρεῦμα πού χωρίζεται στήν προσχολαστική θεολογία ἀπό τόν 9ο αἰώνα, καί τόν καθ' ἑαυτό σχολαστικισμό πού ἀναπτύχθηκε μεταξύ 11ου καί 13ου αἰώνα στήν Δύση.

Ὁ ὄρος σχολαστική θεολογία προέρχεται ἀπό τήν λέξη Σχολή, ὅπου σπούδαζαν οἱ φοιτητές, γι' αὐτό, αὐτό πού λέμε σήμερα πανεπιστημιακός, τότε λεγόταν σχολαστικός, καί ἡ μέθοδος πού χρησιμοποιοῦσαν λεγόταν σχολαστική καί αὐτή στηριζόταν στήν λογική. Ἡ θεολογία στίς Σχολές αὐτές στηριζόταν στήν λογική ἐπεξεργασία τῶν ἐννοιῶν, ὁπότε, ἐνῶ οἱ Πατέρες εἶχαν ὡς βάση τήν ἐμπειρία καί τούς ἀποδεικτικούς συλλογισμούς, οἱ σχολαστικοί θεολόγοι εἶχαν καί γιά τόν Θεό ὡς βάση τήν λογική καί τούς διαλεκτικούς συλλογισμούς.

Οἱ μεγαλύτεροι σχολαστικοί θεολόγοι ἦταν ὁ Ἄνσελμος Καντερβουρίας, ὁ Ἀβελάρδος, ὁ Οὔγος τοῦ ἁγίου Βίκτωρος, ὁ Ριχάρδος τοῦ ἁγίου Βίκτωρος, ὁ Μποναβεντούρα, ὁ Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τό ἀποκορύφωμα τῆς σχολαστικῆς θεολογίας, καί στήν συνέχεια ἀκολούθησε ἡ μετασχολαστική θεολογία μέ τόν Ἰωάννη Δούνς Σκῶτος καί τόν

Γουλιέλμο Όκκαμ.

Τό σημαντικό μέ τούς σχολαστικούς θεολόγους εἶναι ὅτι μερικοί ἀπό αὐτούς στηρίχθηκαν στήν φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους, ἄλλοι στήν φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος-Νεοπλατωνισμοῦ καί ἄλλοι ἀνέμιξαν τίς δύο αὐτές φιλοσοφικές παραδόσεις. Οἱ σχολαστικοί θεολόγοι συνέγραψαν δογματικά ἐγχειρίδια, μέ βάση τήν νέα μέθοδο θεολόγησης, τά ὁποῖα διαφοροποιήθηκαν ἀπό τήν πατερική θεολογία, γι' αὐτό καί θεωρήθηκε ὅτι ἡ σχολαστική θεολογία εἶναι ἀνώτερη ἀπό τήν πατερική θεολογία.

Ἀντίδραση ἐναντίον τῆς σχολαστικῆς θεολογίας προῆλθε ἀπό τούς Μεταρρυθμιστές-Προτεστάντες, οἱ ὁποῖοι δέν μπορούσαν νά δεχθοῦν ἕνα τέτοιο σκληρό λογικοκρατικό σύστημα, καί ἐπηρεασμένοι ἀπό τίς φιλελεύθερες ἀρχές τῆς ἐποχῆς τοῦ 16ου αἰώνα, μέ τήν Ἀναγέννηση, ἀπέρριψαν τήν σχολαστική θεολογία, καί κατ' ἐπέκταση δημιούργησαν τήν λεγόμενη βιβλική θεολογία.

Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητής τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί Ἀκαδημαϊκός Μάρκος Σιώτης ἀνέλυσε ὅλο αὐτό τό ρεῦμα τῆς βιβλικῆς θεολογίας, πού ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται στό μέσον τοῦ 17ου αἰώνα στήν προσπάθεια τῶν βιβλικῶν θεολόγων νά θεμελιώσουν τήν Χριστιανική διδασκαλία στήν Ἁγία Γραφή, ἀποξενωμένη ἀπό τήν Δογματική, ὅπως τήν γνώριζαν στήν σχολαστική θεολογία. Στήν πραγματικότητα ἀντέδρασαν ἐναντίον τῆς σχολαστικῆς θεολογίας. Ἔτσι, στηρίχθηκαν στήν ἐρμηνεία τῆς Βίβλου, ὅπως ἔλεγαν, ἀποξενωμένοι ἀπό τούς Πατέρες καί τούς σχολαστικούς καί ἀνέπτυξαν τήν βιβλική θεολογία ὡς ἐπιστήμη.

Θά αναφέρω έναν λόγο του άειμνήστου Καθηγητού Σάββα Άγουρίδη που θεωρείται ένας σημαντικός βιβλικός θεολόγος στην Έλλάδα. Γράφει ότι οι Προτεστάντες θεολόγοι ισχυρίζονται ότι «δέν ύπάρχει θεολογική ένότητα και συνέχεια μέσα από την ποικιλία των φιλολογικων ειδων που χαρακτηρίζουν την ιστορία της θρησκείας της Παλαιας Διαθήκης (ιστορικά-προφητικά-διδασκτικά κλπ. κείμενα), ούτε όσον αφορά τό σύνολο, ούτε ακόμα ως προς τά επί μέρους είδη. Άρα και ως προς τά βιβλία της Καινης Διαθήκης -όχι μόνο τά είδη, αλλά και ως προς την επιμέρους συγγραφή- ή ίδια κριτική Σχολή δέν βρίσκει πώς ύπάρχει αντιστοιχία όρισμένων διδασκαλιων των βιβλιων της προς τίς αντίστοιχες που ανέπτυξε αργότερα ή Έκκλησιαστική Παράδοση».

Γενικά, κατά την βιβλική κριτική επιστήμη ύπάρχει διάσπαση μεταξύ των Προφητων και των Άποστόλων, αλλά και μεταξύ των συγγραφέων τόσο της Παλαιας όσο και της Καινης Διαθήκης, γιατί ό καθένας από αυτούς επηρεάστηκε από τά χαρίσματά του, τίς αντιλήψεις των ανθρώπων κάθε εποχής και τό θρησκευτικό περιβάλλον τους. Δηλαδή, ή βιβλική επιστήμη στηρίζεται, κυρίως, στην ιστορική έρευνα των κειμένων, εξετάζοντας τίς φιλολογικές και κηρυγματικές μορφές που χρησιμοποιήθηκαν από κάθε συγγραφέα, σε σύγκριση με τά έξωβιβλικά πρότυπα σκέψης και πίστεως, ώστε να καθορισθούν οι βαθμοί αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Γι αυτό γίνεται λόγος για την θεολογία του Ευαγγελιστου Ιωάννου, του Άποστολου Παύλου κλπ.

Άργότερα, κυρίως τον 18ο -19ο αιώνα στην Ρωσία αναπτύχθηκε μιá άλλη θεολογία που χαρακτηρίστηκε ως ρωσική θεολογία. Τό σημαντικό είναι ότι ή ρωσι-

κή θεολογία ἀποδεσμεύθηκε ἀπό τήν πατερική καί τήν σχολαστική θεολογία, διότι οἱ θεολόγοι πού ἀνήκαν σέ αὐτήν τήν κίνηση ἤθελαν νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τήν ἑλληνική φιλοσοφία τῶν Πατέρων καί τόν νομικισμό τῶν δυτικῶν Ρωμαίων, γενικά ἐπεδίωξαν νά ζήσουν τόν Χριστιανισμό ὡς ἀγάπη καί ἐλευθερία, ἀπαλλαγμένο ἀπό κανόνες, νόμους, τυπικά, κανονισμούς.

Βασικός ἐκφραστής καί ἀρχηγέτης αὐτῆς τῆς κινήσεως εἶναι ὁ Ἀλέξης Χομιακόφ. Διατύπωσε τήν θεωρία ὅτι ὑπῆρξαν στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος δύο πολιτιστικά ρεύματα, ἤτοι τοῦ Ἰρανιανισμοῦ πού ἐκδηλώθηκε στό Ἰράν καί τίς πέριξ περιοχές καί διακρίνεται γιά τήν ἀρχή τῆς ἐλευθερίας, καί τοῦ Κουσιτισμοῦ πού ἀναπτύχθηκε στήν Αἴγυπτο, τήν Βαβυλώνα, τήν Νότια Ἰνδία, τήν Κίνα καί χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἀνάλυση, τήν λογική, τά οἰκοδομήματα. Τό κεντρικό σημεῖο τῆς θεωρίας του εἶναι ὅτι ἀπό τούς Κουσίτες ἐπηρεάσθηκαν οἱ Ἕλληνες καί οἱ Ρωμαῖοι καί ἀναπτύχθηκε ὅλο αὐτό τό οἰκοδόμημα τοῦ Χριστιανισμοῦ μέ τά δόγματα, τούς Κανόνες, τούς Ναούς, ἐνῶ οἱ Ρῶσοι ἐκφράζουν τόν Ἰρανιανισμό καί ζοῦν μέ ἀγάπη καί ἐλευθερία στήν κοινότητα. Ἔτσι, ἀνέπτυξε τήν θεωρία, καί αὐτό εἶναι σημαντικό, ὅτι ἡ σχολαστική θεολογία ξεπέρασε τήν πατερική θεολογία καί ἡ ρωσική θεολογία ξεπέρασε καί τίς δύο προηγούμενες θεολογίες.

Ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἐπικίνδυνης θεωρίας ἀντέδρασε ὁ μεγαλύτερος τοῦ 20οῦ αἰώνα Ρῶσος θεολόγος, ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, τόν ὁποῖον οἱ Ρῶσοι πολέμησαν σέ ὅλη του τήν ζωή, ὁ ὁποῖος διακήρυττε μέ τά κείμενά του τήν «ἐπάνοδο στους Πατέρες», συγχρόνως ἔκανε λόγο γιά τήν «νεοπατερική σύνθεση», ὅτι δηλαδή πρέπει νά

ἐξετασθῶν καί οἱ νεώτεροι Πατέρες, ὅπως ὁ ἅγιος Συμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καί οἱ Φιλοκαλικοί Πατέρες. Μέ ἄλλα λόγια ὁ μέγας αὐτός θεολόγος πολέμησε τήν θεωρία ὅτι τελείωσε ἡ πατερική θεολογία τόν 8ο αἰώνα καί διακήρυττε ὅτι ἡ πατερική θεολογία συνεχίζεται μέχρι σήμερα μέ νέους Πατέρες, καί ὅτι δέν μπορούμε νά ἰσχυριζόμαστε ὅτι ἡ σχολαστική θεολογία εἶναι ὑπέρβαση τῆς πατερικῆς θεολογίας καί ὅτι ἡ ρωσική θεολογία εἶναι ὑπέρβαση καί τῶν δύο θεολογιῶν.

Τό γεγονός εἶναι ὅτι σήμερα κυριαρχοῦν καί τά τέσσερα αὐτά ρεύματα, ἤτοι ἡ πατερική θεολογία, ἡ σχολαστική ἢ νεοσχολαστική θεολογία, ἡ βιβλική θεολογία καί ἡ ρωσική θεολογία. Αὐτό δημιουργεῖ σύγχυση καί φυσικά θεολογική κρίση.

3. Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς θεολογικῆς κρίσεως στήν καθημερινότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς

Τά ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως ἦταν ἄκρως ἀπαραίτητα γιά νά ἐντοπισθοῦν στήν συνέχεια οἱ ἐπιπτώσεις τῆς θεολογικῆς κρίσεως στήν ζωή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Θά τονίσω, κυρίως, τό πῶς μιά ἀλλοτριωμένη ὀρολογία καί θεολογία ἀλλάζει ὅλο τό κλίμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ὅταν ἐξετάση κανεῖς τά θεολογικά ρεύματα πού κυκλοφοροῦσαν στίς Θεολογικές Σχολές, θά διαπιστώσῃ ὅτι ἡ θεολογική γενιά πού προηγήθηκε ἀπό μᾶς εἶχε γαλουχηθῆ μέ τίς ἀπόψεις τῶν σχολαστικῶν καί προτεσταντῶν θεολόγων, ὅπως τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη, τοῦ Βελχάουζεν, τοῦ Χάρνακ· ἡ δική μας γενιά γαλουχήθηκε μέ τήν θεωρία τοῦ Μπάρτ, τοῦ Μπροῦννερ, τοῦ Μπούλτμαν, τοῦ Τίλλιχ κ.ἄ. καί τόν γερμανικό ἰδεαλισμό· καί οἱ μεταγενέστερες ἀπό μᾶς γε-

νιές μεγάλωσαν μέ τις απόψεις τῆς ρωσικῆς θεολογίας καί τῆς ὑπαρξιακῆς θεολογίας, ὅπως τήν θεολογία τοῦ Εὐδοκίμωφ, τοῦ Λόσκυ, τοῦ Μέγεντορφ, τήν φιλοσοφία τοῦ Μπερντιάγεφ, τοῦ Χάϊντεγκερ, τῶν ὑπαρξιστῶν φιλοσόφων κ. ἄ.

Γιά νά μή γίνη κάποια παρεξήγηση, πρέπει νά τονισθῆ ὅτι οἱ φοιτητές στίς Θεολογικές Σχολές πρέπει νά διδάσκονται ὅλα αὐτά τά ρεύματα πού παρατηροῦνται στήν δυτική θεολογική ἐπιστήμη, ἀλλά αὐτό δέν πρέπει νά γίνεται σέ βάρος τῆς πατερικῆς θεολογίας. Οἱ φοιτητές πρέπει νά μαθαίνουν τήν σχέση καί τήν διαφορά μεταξύ τῶν ἀρχῶν τόσο τῆς δυτικῆς ὅσο καί τῆς πατερικῆς θεολογίας, ἀλλά δέν πρέπει νά κυριαρχῆ ἡ ἄποψη περί ὑπερβάσεως τῆς πατερικῆς θεολογίας ἀπό τήν σχολαστική καί ρωσική θεολογία.

Εἶναι γνωστόν ὅτι ἡ Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν ἰδρύθηκε μέ βάση τά γερμανικά πρότυπα καί ἀπό τήν ἴδρυσή της πέρασαν οἱ απόψεις τῆς σχολαστικῆς καί προτεσταντικῆς θεολογίας. Ὁ Aidan Nichols στό βιβλίο του *Light from the East* (Φῶς ἀπό τήν ἀνατολή) ὡς «Ρωμαιοκαθολικός» αὐτός μελέτησε τήν θεολογική σκέψη μερικῶν ὀρθοδόξων θεολόγων γιά νά ἐνημερώσῃ τούς δυτικούς Χριστιανούς. Καταλήγει, λοιπόν, σέ μερικά συμπεράσματα, τά ὁποῖα κατὰ τήν γνώμη μου εἶναι ὑπερβολικά σέ μερικά σημεῖα καί ἀδικοῦν τίς Θεολογικές Σχολές καί τούς ἐκφραστῆς τῶν θεολογικῶν ἀντιλήψεων, ἀλλά σέ βασικά σημεῖα ὑπάρχουν στοιχεῖα ἀληθείας. Ἰσχυρίζεται, λοιπόν, ὅτι στήν μέν Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν πέρασε ἡ νεοσχολαστική θεολογία, στήν δέ Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης πέρασαν μερικῆς ἀπόψεις τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας καί τῆς ρωσικῆς

θεολογίας. Δέν μπορεῖ νά λησμονήση κανείς ὅτι καί στίς δύο Θεολογικές Σχολές παρήχθη σπουδαῖο ἔργο στόν χῶρο τῆς πατερικῆς παραδόσεως, τῆς βιβλικῆς θεολογίας, τῆς λατρείας, τοῦ κανονικοῦ δικαίου, τῆς ποιμαντικῆς, τῆς ἱστορίας κλπ. Ἡ προσφορά μερικῶν κεκοιμημένων καί ζώντων Καθηγητῶν εἶναι μεγάλη, ἀλλά σέ μερικές περιπτώσεις παρεισέφρυσαν καί διαφορες ἀντορθόδοξες ἀπόψεις.

Ὅμως, παρά τίς ὑπερβολές τοῦ Adian Nichols φαίνεται ὅτι ἡ νεοελληνική θεολογία δέχθηκε μερικές ἐπιδράσεις τόσον στήν ὀρολογία ὅσο καί στό περιεχόμενο τῆς θεολογικῆς σκέψης ἀπό τήν δυτική καί τήν ρωσική θεολογία. Θά δώσω μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα.
α) «*Συσχέτιση μεταξύ τῆς Ἁγίας Τριάδος καί τῶν ἀνθρώπων*»

Ἡ συσχέτιση τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος μέ τήν ἀνθρώπινη κοινωνία γίνεται συχνά σήμερα καί ἀπό πολλούς. Προσαρμόζεται ἡ ζωή τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος μέ τήν ζωή τῶν ἀνθρώπων στήν κοινωνία. Ἔτσι, θεωρεῖται ὅτι ἡ ἐνότητα τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος πρέπει νά ἀποτελῇ τό πρότυπο τῆς ἐνότητας καί κοινωνίας τῶν ἀνθρωπίνων προσώπων, ἡ κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά προσδιορίζεται ἀπό τήν ἐνότητα τῶν θείων Προσώπων, ἀκόμη πολλοί συσχετίζουν τόν τρόπο ζωῆς τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος μέ τόν ἀνθρώπινο γάμο, ἀλλά καί μέ τόν τρόπο ἐνώσεως μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Ἀλέξης Χομιακόφ ἔκανε λόγο γιά μιά τέτοια συσχέτιση καί τήν ἰδέα αὐτή τήν ἐπεξεργάσθηκαν στή συνέχεια ἄλλοι Ρῶσοι θεολόγοι. Ἐγγραφε ὁ Χομιακόφ: «Ἐνότητα τῶν πολλαπλῶν ἀνθρωπίνων ὑποστάσεων

μέσα στην μόνη ἀνακεφαλαιωμένη ἐν Χριστῷ ἀνθρώπινη φύσι. Ἡ ἀπόλυτη Ἐκκλησία τῆς ἁγίας Τριάδος προβάλλεται ἔτσι ὡς κανονιστική εἰκόνα τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀνθρώπων, «κοινότητας ἀμοιβαίας ἀγάπης», ἡ ἐνότητα μέσα στό πολλαπλό».

Αὐτή ἡ ἀναλογία μεταξύ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά καί γενικά τῶν ἀνθρώπων ἀνευρίσκεται κατ' ἀρχάς στούς σχολαστικούς θεολόγους. Νά σημειώσω τά ὅσα ἔγραφε ὁ σχολαστικός θεολόγος Ριχάρδος τοῦ ἁγίου Βίκτωρος περί τῆς «ὀφειλομένης» καί «μή ὀφειλομένης» ἀγάπης τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος καί τά περί «ἀναλογίας τοῦ ὄντος», δηλαδή τό *analogia entis* μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δέν δέχονται ὅτι ὑπάρχει ἀναλογία μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, γιατί δέν ὑπάρχει ὁμοιότητα μεταξύ ἀκτίστου καί κτιστοῦ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς γράφει ὅτι οἱ τρεῖς θεῖες ὑποστάσεις συνδέονται μεταξύ τους καί περιχωροῦν ἡ μία τήν ἄλλη φυσικῶς, ὀλικῶς, ἀϊδίως, ἀμεταδότως, συγχρόνως δέ καί ἀμίκτως καί ἀσυγχύτως, ὥστε μία νά εἶναι καί ἡ ἐνέργειά τους «ὅπερ ἐπ' οὐδενός ἄν τις εὔροι τῶν κτιστῶν», δηλαδή αὐτή ἡ περιχώρηση πού συμβαίνει στόν Τριαδικό Θεό δέν μπορεῖ νά βρεθῆ σέ κανένα κτιστό. Γιατί ἡ ἐνέργεια στούς ἀνθρώπους εἶναι ἰδιαίτερη ἐνέργεια κάθε ἀνθρώπου, ἀλλά στόν Τριαδικό Θεό δέν ἔχει κάθε Πρόσωπο δική του ἐνέργεια, ἀφοῦ εἶναι κοινή ἡ ἐνέργεια τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Αὐτό σημαίνει ὅτι κάθε ἄνθρωπος ἔχει δική του βούληση, ἐλεύθερη, ἀλλά στά Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι κοινή ἡ βούληση, ἄρα δέν ὑπάρχει ἀναλογία μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων.

Βεβαίως, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κάνει μερικὸς συσχετισμοὺς μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὅπως ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἔχει νοῦ, λόγο καὶ πνεῦμα, ἀλλὰ σαφῶς λέγει ὅτι αὐτὰ εἶναι εἰκονικά «ὑποδείγματα», τὰ ὁποῖα, βέβαια, ὅπως γνωρίζουμε, δὲν ἔχουν ἀπόλυτη ἀναλογία, ἀφοῦ στὸν Τριαδικό Θεό ὁ Νοῦς (Πατήρ), ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ὑποστάσεις, ἐνῶ στὸν ἄνθρωπο εἶναι ἐνέργειες τῆς ψυχῆς.

Τό ἴδιο μπορεῖ νά πῆ κανεῖς γιὰ τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ στὴν ἀρχιερατικὴ Του προσευχὴ «ἵνα ὧσιν ἐν καθῶς ἡμεῖς ἐν ἔσμεν» (Ἰω. 1ζ', 22), καὶ χρησιμοποιεῖται τὸ χωρίον αὐτό γιὰ νά δηλώσῃ τὴν ἐλπίζομένη ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὅμως, ἡ ἀρχιερατικὴ προσευχὴ στό σημεῖο αὐτό πραγματοποιήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ὅταν οἱ Ἀπόστολοι εἶδαν τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ, ἔφθασαν στὴν θέωση καὶ ἐνώθησαν μεταξύ τους, δηλαδή αὐτό τὸ χωρίο ἀναφέρεται στὴν θεοπτία, καὶ κάθε φορά πού κάποιος φθάνει στὴν θεοπτία ἀποκτᾷ αὐτὴν τὴν ἐνότητα μέ τούς Ἀποστόλους. Ἄλλὰ καὶ τὸ «καθῶς» τοῦ Χριστοῦ «οὐκ ἀκριβοῦς ἐξισώσεως ἐπ' αὐτῶν' οὐδέ γάρ δυνατὸν αὐτοῖς ἦν τοσοῦτον, ἀλλ' ὡς ἀνθρώποις δυνατὸν», κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο, καὶ αὐτό τὸ «καθῶς» πρέπει νά τὸ δοῦμε «ὡς εἰς εἰκόνα καὶ τύπον τῆς ἀδιασπάστου φιλίας τε καὶ ὁμονοίας καὶ ἐνότητος», κατὰ τὸν ἅγιο Κύριλλον Ἀλεξανδρείας. Τελικά, στὴν πατερικὴ διδασκαλία δὲν ὑπάρχει ἡ ἀρχὴ τοῦ analogia entis πού εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας.

β) «Τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο»

Πολλές ἀναλύσεις γίνονται σήμερα γιὰ τὸ «ἀνθρώπινο πρόσωπο» καὶ μάλιστα προσδιορίζονται τὰ χαρακτηριστικά του, πού εἶναι ἡ αὐτογνωσία, ἡ ἐτερότητα καὶ ἡ

ἔκσταση - ὁ ἔρωτας.

Ἡ ἄποψη ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο ξεκίνησε ἀπό τόν Ρῶσο θεολόγο Βλαδίμηρο Λόσκυ, ὁ ὁποῖος σαφέστατα γράφει: «Ὅσο γιά μένα, πρέπει νά ὁμολογήσω ὅτι μέχρι τώρα δέν ἔχω συναντήσει στήν πατερική θεολογία κάποια πλήρη θεωρητική ἐπεξεργασία περί τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, ἡ ὁποία νά συνυπάρχη μέ τίς σαφέστατες διδασκαλίες περί τῶν θείων Προσώπων ἢ Ὑποστάσεων». Ἀλλά συνεχίζει: «Δέν προτείνω λοιπόν ἱστορική ἔρευνα τῶν Χριστιανικῶν δογμάτων θά ἐπιχειρήσω μόνο κάποιες θεολογικές σκέψεις γιά τίς ἀνάγκες τίς ὁποῖες καλεῖται νά καλύψη ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου μέσα στά πλαίσια τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος».

Εἶναι εἰλικρινής καί σαφέστατος ὁ Βλαδίμηρος Λόσκυ, ὅτι δέν ἀνευρίσκεται στους Πατέρες μία «θεωρητική ἐπεξεργασία περί τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου», πού νά συνυπάρχη μέ τήν διδασκαλία τῶν Πατέρων περί τῶν Τριῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Πράγματι, οἱ Πατέρες ἔκαναν ἀνάλυση τοῦ προσώπου-ὑποστάσεως στόν Τριαδικό Θεό, ἀλλά δέν μίλησαν γιά τόν ἄνθρωπο ὡς πρόσωπο, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει ἡ μεταφυσική ἀρχή τοῦ *analogia entis*, ἀλλά γιά τόν ἄνθρωπο χρησιμοποιοῦσαν, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, τούς βιβλικούς ὄρους κατ' εἰκόνα (νοερό-αὐτεξούσιο) καί κατ' ὁμοίωση (θέωση). Κάποιες ἐλάχιστες ἀναφορές στόν ἄνθρωπο ὡς ὑπόσταση χρησιμοποιοῦνται μέ τήν ἔννοια τῆς ὑπάρξεως, ἀφοῦ αὐτός ὁ ὅρος στίς περιπτώσεις αὐτές χρησιμοποιεῖται καί γιά τά ζῶα, συγκεκριμένα γιά τόν βούν.

Ἔπειτα, ὁ προσδιορισμός τοῦ ἀνθρωπίνου προσώ-

που μέ τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, αὐτογνωσία, ἑτερότητα, ἔκσταση-ἔρωτας εἶναι σαφῆς μεταφορά στήν ὀρθόδοξη θεολογία τῶν ἀντιστοιχῶν ὄρων τοῦ γερμανοῦ ὑπαρξιστοῦ φιλοσόφου Χάϊντεγκερ.

Ἀκόμη, ὁ ὅρος ἀλληλοπεριχώρηση τῶν προσώπων σαφέστατα ἀναφέρεται στόν Τριαδικό Θεό, ἀφοῦ κατά τούς Πατέρες ὑπάρχει ἡ περιχώρηση μεταξύ τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλά αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνη κατά τόν ἴδιο τρόπο στούς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἰδιαίτερες ἐνέργειες καί ἰδιαίτερα σώματα, ὅποτε δέν μπορεῖ κανείς νά καταλάβῃ πῶς μπορεῖ νά γίνη ἀλληλοπεριχώρηση μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀγάπη μεταξύ τῶν ἀνθρώπων δέν μπορεῖ νά ἐρμηνεύεται μέ τήν ἀρχή τῆς ἀλληλοπεριχωρήσεως, κατά τόν τρόπο πού γίνεται στόν Τριαδικό Θεό.

γ) «Πρόσωπο καί ἄτομο»

Συνεχῶς ὑποστηρίζεται σήμερα ὅτι ὑφίσταται διαφορὰ μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου. Γράφεται καί λέγεται ὅτι τό πρόσωπο ἔχει αὐτοσυνειδησία καί ἑτερότητα, διακρίνεται ἀπό τήν ἐλευθερία καί τήν ἀγάπη, ἐνῶ τό ἄτομο ἐκλαμβάνεται μέ τήν βιολογική καί ἀριθμητική ἔννοια. Μιά τέτοια διάκριση εἶναι ἐνδιαφέρουσα καί βοηθᾷ στίς συζητήσεις γιά κοινωνικά θέματα, γι' αὐτό καί ἐγώ εἶχα ἐπηρεασθῆ πρίν τριάντα (30) χρόνια, καί μέ βοηθοῦσε στίς συζητήσεις μέ διανοομένους καί νέους, ἀλλά γρήγορα κατάλαβα ὅτι αὐτός ὁ χωρισμός διαφοροποιεῖται ἀπό τήν πατερική παράδοση.

Ἡ διάκριση μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου ἀνευρίσκεται κατ' ἀρχάς στόν σχολαστικό θεολόγο Θωμᾶ τόν Ἀκινάτη, ἀλλά ἀναπτύχθηκε στίς ἡμέρες μας ἀπό τήν ὑπαρξιακή φιλοσοφία, συγκεκριμένα τόν Μα-

ριτέν, τόν Μπερντιάγεφ καί άλλους. Χρησιμοποιεῖται δέ καί ἀναλύεται ἀπό τόν Βλαδίμηρο Λόσκυ.

Ὅμως, στήν πατερική διδασκαλία δέν ὑφίσταται τέτοια διάκριση μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου. Νά ὑπενθυμίσω καί πάλιν ὅτι οἱ Πατέρες πάντοτε ἀνέπτυξαν τόν ὄρο πρόσωπο καί ὑπόσταση γιά τόν Θεό, ὄχι γιά τόν ἄνθρωπο. Ἔτσι, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός γράφει: «Χρή δέ γινώσκειν, ὡς οἱ ἅγιοι πατέρες ὑπόστασιν καί πρόσωπον καί ἄτομον τό αὐτό ἐκάλεσαν». Καί ἄλλοῦ γράφει: «ὑποστάσεις ἦτοι τά ἄτομα», δηλαδή ταυτίζει ἐννοιολογικά τό πρόσωπο, τήν ὑπόσταση καί τό ἄτομο.

Καί αὐτό τό ἔγραψε ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, γιάτι γνώριζε ὅτι ἡ λέξη ἄτομον, ἀπό τό στερητικό α καί τήν λέξη τομή, ἄρα ἄτομο, εἶναι τό «μή τεμνόμενον» καί χρησιμοποιήθηκε στίς Χριστολογικές ἔριδες γιά νά τονισθῆ ὅτι δέν τέμνονται στόν Χριστό οἱ δύο φύσεις, θεία καί ἀνθρωπίνη, ὅποτε ὁ Χριστός εἶναι ἓνα ἐνιαῖο πρόσωπο-ἄτομο, στό ὁποῖο ἐνώνονται οἱ δύο φύσεις «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καί ἀχωρίστως». Ἐπίσης, ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος χρησιμοποιεῖ τήν λέξη ἄτομο στόν Τριαδικό Θεό, ὅτι δέν τέμνονται τά Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Γράφει: «Υἱός ἐν Πατρὶ ἀεννάως ὁρᾶται / γεγεννημένος, ἀλλά συνηνωμένος / καί ἐν Υἱῷ γάρ ὁ Πατήρ καθορᾶται / ἀδιαστάτως, ἀτόμως, ἀχωρίστως».

Ὁ Βλαδίμηρος Λόσκυ πού χρησιμοποιεῖ τήν διάκριση μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου γράφει: «Κατά συνέπεια, στήν θεολογική γλώσσα, τόσο στήν Ἀνατολή ὅσο καί στήν Δύση, ὁ ὄρος ἀνθρώπινο πρόσωπο συμπίπτει μέ τό ἀνθρώπινο ἄτομο. Δέν μποροῦμε, ὅμως, νά σταθοῦμε σ' αὐτή τήν διαπίστωση. Ἄφοῦ, ὅπως φαίνεται, ἡ χρι-

στιανική ανθρωπολογία δέν ἔδωσε καινούριο νόημα στην ανθρώπινη ὑπόσταση ἢ ανθρώπινο πρόσωπο, ἄς προσπαθήσωμε νά ἀνακαλύψωμε τήν παρουσία μιᾶς διαφορετικῆς ἐννοίας, ἡ ὁποία δέν δύναται πλέον νά εἶναι ταυτόσημη μέ τό ἄτομο». Ἔτσι, ἔκανε τήν διάκριση μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου, ἐπηρεασμένος, κυρίως, ἀπό τήν ὑπαρξιστική φιλοσοφία.

Φαίνεται, λοιπόν, καθαρά ὅτι ἡ προσπάθεια νά καθορισθῆ καί νά ὀριοθετηθῆ καί νά διακριθῆ τό ἀνθρώπινο πρόσωπο ἀπό τό ἄτομο, ἄν καί οἱ Πατέρες δέν προέβησαν σέ τέτοια προσπάθεια, εἶναι ἔργο τῆς νεώτερης θεολογίας.

δ) «Ἡ ἀξιοπρέπεια καί ἱερότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου»

Ἡ φράση «ἀξιοπρέπεια καί ἱερότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου», χρησιμοποιεῖται συχνά, ἴσως ἀπό ἄγνοια τῶν πραγματικῶν δεδομένων.

Σχετικά μέ τό ἀνθρώπινο πρόσωπο καί ὅτι αὐτός ὁ ὄρος εἰσήχθη ἀπό τήν σχολαστική, ρωσική θεολογία, ἀλλά καί ἀπό τήν ὑπαρξιακή φιλοσοφία ἐλέχθησαν τά δέοντα προηγουμένως. Ὅμως, ἐπεκτείνεται τό θέμα καί συνδέεται τό ἀνθρώπινο πρόσωπο μέ τήν ἀξιοπρέπεια καί τήν ἱερότητα.

Κατ' ἀρχάς πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ὅσοι ὁμιλοῦν γιά τό ἀνθρώπινο πρόσωπο τό συνδέουν μέ τόν κάθε ἄνθρωπο, ἀνεξαρτήτως φυλῆς, θρησκείας, πεποιθήσεων, δηλαδή κάθε ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ, διότι ἔχει τό νοερό καί τό αὐτεξούσιο. Παλαιότερα, ὅταν ἔγραφα γιά τό ἀνθρώπινο πρόσωπο, σύμφωνα μέ τόν Γέροντα Σωφρόνιο Σαχάρωφ, ὁ ὁποῖος γράφοντας γιά τόν ἄνθρωπο ὡς πρόσωπο ἐννοοῦσε

τόν ἄνθρωπο πού φθάνει στό καθ' ὁμοίωση, τήν θέωση, δέχθηκα ἰσχυρή ἀντίδραση, διότι κατά τούς συγχρόνους φιλοσοφοῦντες θεολόγους κάθε ἄνθρωπος, μέ τήν ἐλευθερία πού διαθέτει καί τήν δυνατότητα τῶν ἐπιλογῶν του εἶναι πρόσωπο.

Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική τί σημαίνει ἀξιοπρέπεια καί ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου; Σέ μιά σύγχρονη ἀνθρώπινη κοινωνία εἶναι σεβαστές οἱ ὅποιες ἐπιλογές τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἔστω καί ἂν εἶναι ἀντίθετες ἀπό τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, καί γενικότερα τήν πατερική ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία. Ἐπίσης, μερικοί ὀρθόδοξοι θεολόγοι χρησιμοποιοῦν τήν φράση «ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου» μέ παραδοσιακή ἔννοια, ἀλλά δημιουργεῖται ἐννοιολογική σύγχυση, ὅταν οἱ ἄλλοι τό ἐννοοῦν διαφορετικά καί ἀπαιτοῦν τόν σεβασμό τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ἔστω καί ἂν εἶναι ἀντίθετα ἀπό τήν εὐαγγελική ἀσκητική ζωή.

Ἀπλῶς ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα, γιά νά φανῆ πῶς χρησιμοποιεῖται ἡ φράση «ἡ ἀξιοπρέπεια καί ἡ ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου». Διατυπώνεται ἡ ἄποψη ὅτι τό νά ἀνακαλύψῃ κάποιος μέσα του τήν «ὁμοφυλόφιλη ἔλξη» αὐτό «συνιστᾶ ἀσθένεια τῆς φύσεως καί ὄχι τοῦ προσώπου».

Στήν φράση αὐτή φαίνεται ὅτι μεταφέρεται ἡ ὀρολογία φύσεως καί προσώπου ἀπό τόν Θεό στόν ἄνθρωπο, πράγμα πού δέν παρατηρεῖται στους Πατέρες, ὅπως τονίσθηκε. Ἐπομένως, γίνεται διάσπαση μεταξύ φύσεως καί προσώπου, ἐνῶ τό Πρόσωπο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι οὐσία μέ τά ἰδιώματα, καί δέν ὑπάρχει προτεραιότητα τῆς φύσεως ἢ τοῦ προσώπου. Ἀκόμη, ἡ διάκριση αὐτή λέγεται γιά νά ἀποδοθῇ ἡ εὐθύνη γιά κάποια

άνωμαλία στήν φύση καί ὄχι στό πρόσωπο, τό ὁποῖο εἶναι ἱερό καί ἀξιοπρεπές. Καί τό προβληματικό τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς φαίνεται στό ὅτι, ὅταν πρῖν μερικά χρόνια τόν διαγωνισμό τραγουδιοῦ τῆς Eurovision τόν κέρδισε κάποια πού ἀπό ἄνδρας ἔγινε γυναίκα καί εἶχε γένια, τότε διερωτῶνται ὅλοι πῶς θά ὀνομάζουμε αὐτόν τόν ἄνθρωπο, ἄνδρα ἢ γυναίκα καί ἡ ἀπάντηση ἐδόθη ὅτι θά τόν ὀνομάζουμε «persona».

Φαίνεται ὅτι οἱ σύγχρονοι φιλόσοφοι καί θεολόγοι χρησιμοποιοῦν τήν φράση «ἀξιοπρέπεια καί ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου» γιά νά δηλώσουν τόν σεβασμό στά ἀνθρώπινα δικαιώματα. Φυσικά πρέπει νά ἀποδεχόμαστε τά ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ὅμως, ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης ἰσχυρίζοταν ὅτι ἡ Ἐκκλησία στό μέλλον θά συναντήσει δυσκολίες ἀπό τά λεγόμενα «ἀνθρώπινα δικαιώματα», γιατί ἐν ὀνόματι τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεῖ νά προβάλλονται διάφορες ἀπόψεις καί πρακτικές πού εἶναι ἀντίθετες μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἔργο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά θεραπεύσει τήν νοερά ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου καί μέσα ἀπό αὐτήν τήν πρακτική δημιουργεῖται ἐνότητα μεταξύ τῶν ἀνθρώπων στήν κοινωνία. Πάντως, ἡ φράση «ἡ ἀξιοπρέπεια καί ἡ ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου» εἶναι προβληματική.

ε) «Ὀντολογικό καί ὑπαρξιακό»

Συχνά χρησιμοποιοῦνται στόν προφορικό καί γραπτό λόγο καί ἀπό ἀνθρώπους πού γνωρίζουν ὀρθόδοξη θεολογία οἱ δύο αὐτές λέξεις «ὀντολογικό» καί «ὑπαρξιακό». Προφανῶς τό κάνουν μέ τήν ἔννοια ὅτι «ὀντολογικό» σημαίνει τό πραγματικό, αὐτό πού ὑπάρχει, ἄρα ὄχι κάτι ἀνυπόστατο καί φανταστικό. Ἐπίσης, τό «ὑπαρξιακό»

δηλώνει τὰ ὑπαρξιακά προβλήματα πού ἔχουν σχέση μέ τήν ἀρχή καί τό τέλος τῆς ὑπαρξης, μέ τά ἐρωτήματα τί εἶναι ζωή, τί εἶναι ὁ θάνατος, ποιό εἶναι τό νόημα τῆς ὑπάρξεως, τί συμβαίνει μετά θάνατο, εἶναι οἱ ἀπαντήσεις στά «ὄριακά» ζητήματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, στίς λεγόμενες «ἄκρες τῆς ζωῆς». Μέ αὐτήν τήν ἔννοια χρησιμοποιοῦσα καί ἐγώ στό παρελθόν αὐτές τίς δύο λέξεις, ἰδίως ὅταν συζητοῦσα μέ ἐπιστήμονες καί νέους, μαθητές καί φοιτητές, καί ἔκαναν ἰδιαίτερη ἐντύπωση.

Ὅμως, ἀπό τίς μελέτες μου τόσο στήν πατερική ὅσο καί στήν δυτική σχολαστική θεολογία, τήν ὑπαρξιακή φιλοσοφία καί τήν ρωσική θεολογία, κατάλαβα ὅτι οἱ ὅροι αὐτοί εἶναι προβληματικοί ἀπό ὀρθοδόξου πατερικῆς παραδόσεως καί στήν πραγματικότητα ὅσοι τούς χρησιμοποιοῦν ἀναιροῦν τήν ὀρθόδοξη θεολογία ἢ διαφοροποιοῦνται ἀπό αὐτήν.

Ἡ λέξη ὄντολογία ὡς τεχνικός ὅρος ἀπαντᾶται γιά πρώτη φορά τόν 17ο αἰώνα καί πρῶτος ἦταν ὁ Λάϊμνις πού τήν χρησιμοποίησε, ἀλλά ὡς περιεχόμενο, ὡς λόγος περί τοῦ ὄντος ἀπαντᾶται στήν κλασσική μεταφυσική, στό ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλη Μετά τὰ φυσικά, καί στόν σχολαστικό θεολόγο Θωμᾶ τόν Ἀκινάτη. Ἀργότερα ὁ ὅρος ὄντοθεολογία ἀποδίδεται ἀπό τόν Γερμανό φιλόσοφο Κάντ καί δηλώνει τήν προσπάθεια νά ἀποδειχθῇ ἡ ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ μέ λογικό τρόπο, εἶναι ἡ λεγόμενη ὄντολογική ἀπόδειξη τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ὅρος ὑπαρξιακό εἶναι ἀπότοκο τοῦ ὑπαρξισμοῦ πού καλλιεργήθηκε τόν 20ό αἰώνα ἀπό τόν Μαρσέλ καί τούς μετέπειτα ὑπαρξιστές θεωρητικούς φιλοσόφους, ὅπως εἶναι ὁ Κίρκεγκαρ καί ὁ Σάρτρ. Ὁ Κίρκεγκαρ

ἀπογοητευμένος από τό φιλοσοφικό σύστημα τοῦ Χέγκελ πού ἐπικρατοῦσε στήν ἐποχή του, σύμφωνα μέ τό ὅποιο ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ὡς μία «ἀπρόσωπη ἰδέα» ἀνέπτυξε τήν θεωρία ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἕνα ὑπάρχον πρόσωπο». Ἀργότερα, ὁ Σάρτρ ἀντιδρώντας στήν μεταφυσική καί τόν γερμανικό ἰδεαλισμό ὅτι ἡ οὐσία-ἰδέα προηγεῖται τῆς ὑπάρξεως (ὄντολογία-ἰδεολογία), ὑποστήριξε ὅτι ἡ ὑπαρξη προηγεῖται τῆς οὐσίας. Δηλαδή, κατ' αὐτόν δέν εἶναι ὁ Θεός τῆς ἰδεολογίας πού θά καθορίση τήν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού θά καθορίση τόν ἑαυτό του, ἀλλά καί θά ἀρνηθῇ τόν Θεό. Μέ ἄλλα λόγια, κατά τόν ὑπαρξισμό τοῦ Σάρτρ, ὁ ἄνθρωπος πρῶτα εἶναι ὑπαρξη καί ἔπειτα, μέ τήν διαδικασία τοῦ γίγνεσθαι, γίνεται μετά τόν θάνατό του οὐσία. Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική ἀναπτύχθηκε ἡ ἀποψη τῆς «ἐλευθερίας τῆς βούλησης».

Ἐπιπλέον, ὁ Γερμανός φιλόσοφος Χάιντεγκερ, πού χαρακτηρίζεται ὡς ὑπαρξιστής φιλόσοφος, ὁ ἴδιος, ὅμως, αὐτοχαρακτηριζόταν ὡς φιλόσοφος τοῦ νοήματος τοῦ ὄντος, ἔκανε στά ἔργα του τήν διάκριση μεταξύ τοῦ ὄντικοῦ καί τοῦ ὄντολογικοῦ, ὅπως καί τοῦ ὑπαρκτικοῦ καί τοῦ ὑπαρξιακοῦ.

Ἐπιπλέον, ὁ Ρῶσος ὀρθόδοξος φιλόσοφος Μπερντιάγεφ, πού χαρακτηρίσθηκε ὡς Χριστιανός ὑπαρξιστής φιλόσοφος καί ὡς φιλόσοφος τῆς ἐλευθερίας, ἀνέπτυξε πολλές τέτοιες ἀπόψεις, στηριζόμενος κατά βάση στίς μυστικιστικές καί ἀγνωστικιστικές ἀπόψεις τοῦ Λουθηρανοῦ Γιάγκομπ Μπέμε, πού εἶχε ἰδιαίτερη ἀπήχηση στόν Χέγκελ καί τόν Σέλιγκ.

Ἐπομένως, ἡ χρησιμοποίηση τῶν λέξεων ὄντολογικά καί ὑπαρξιακά γιά θεολογικά θέματα, χωρίς νά γίνω-

νται οι απαραίτητες επεξηγήσεις, είναι προβληματική.
στ) «Στρατευομένη και θριαμβεύουσα Ἐκκλησία»

Συχνά στά κηρύγματα μας κάνουμε λόγο για στρατευομένη και θριαμβεύουσα Ἐκκλησία. Ὡς στρατευομένη Ἐκκλησία ἐννοοῦμε τὴν Ἐκκλησία πού ὑπάρχει στὸν κόσμο, σέ αὐτὴν ἀνήκουμε ὅλοι ἐμεῖς πού ἀγωνιζόμαστε ἐναντίον τῶν παθῶν, τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ὡς θριαμβεύουσα Ἐκκλησία ἐννοοῦμε τοὺς ἁγίους πού μέ τὸν θάνατό τους πέρασαν σέ ἄλλη διάσταση χρόνου, στὴν αἰώνια ζωὴ, καὶ ἀναμένουν τὴν ἀνάσταση τῶν σωμάτων τους. Ὅμως, οἱ ὄροι αὐτοὶ δὲν εἶναι τόσο «ἀθῶοι» ὅπως ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται.

Κατ' ἀρχάς ἀνήκουμε σέ μιὰ στρατεία ἐν Χριστῷ, ἀγωνιζόμαστε ἐναντίον τῶν παθῶν, καὶ ὑπάρχει μιὰ τέτοια ὀρολογία στὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὰ πατερικά κείμενα, ἐνῶ οἱ ἅγιοι ἔχουν ξεπεράσει τὸν φόβο τῆς «διαπτώσεως» καὶ τὸν φόβο τοῦ θανάτου.

Ὅμως, ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστοῦ ἐναντίον τοῦ θανάτου, τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ διαβόλου πού ἐπιτεύχθηκε ἐπάνω στὸν Σταυρό κατὰ τὸν λόγο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχάς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτούς ἐν αὐτῷ» (Κολ. β', 15), δὲν εἶναι ὑπόθεση μόνον αὐτῶν πού ἔχουν κοιμηθῆ, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν πού ζοῦν ἀκόμη. Μέσα στὴν Ἐκκλησία, μέ τὰ Μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Χρίσματος καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας, μετέχουμε στὸν θρίαμβο τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τό ἀναλύει θαυμάσια ὁ ἱερός Νικόλαος Καβάσιλας στό βιβλίο του μέ τίτλο ἐν Χριστῷ ζωή.

Ἐπειτα, δὲν μπορούμε νά χωρίζουμε τὴν Ἐκκλησία σέ δύο τμήματα, ἥτοι τὴν ἐπὶ γῆς στρατευομένη Ἐκκλησία

καί τήν ἐν οὐρανοῖς θριαμβεύουσα Ἐκκλησία, γιατί ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καί ἀδιαίρετη. Στήν Ἐκκλησία, ἰδιαίτερος στήν θεία Εὐχαριστία ζοῦμε τό γεγονός ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι «σύνοδος οὐρανοῦ καί γῆς», ζώντων καί κεκοιμημένων, ἀγγέλων καί ἀνθρώπων. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος γράφει: «Ἄνω στρατιαί δοξολογοῦσιν ἀγγέλων· κάτω ἐν ἐκκλησίαις χοροστατοῦντες ἄνθρωποι τήν αὐτήν ἐκείνοις ἐκμιμοῦνται δοξολογίαν. Ἄνω τά Σεραφίμ τόν τρισάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ· κάτω τόν αὐτόν ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει πληθῆς· κοινή τῶν ἐπουρανίων καί ἐπιγείων συγκροτεῖται πανήγυρις· μία εὐχαριστία, ἐν ἀγαλλίαμα, μία εὐφρόσυνος χοροστασία». Ἄλλοῦ γράφει ὅτι οἱ ἄνθρωποι στήν θεία Λειτουργία εἶναι «συγχορευτές μέ τούς ἀγγέλους».

Ἀκόμη, τό ὅτι στήν Ἐκκλησία ὑπάρχουν ἅγιοι πού ἔφθασαν σέ μεγάλες πνευματικές καταστάσεις στό νά βλέπουν τόν Θεό, τήν Παναγία καί τούς Ἁγίους, σημαίνει ὅτι δέν μπορεῖ νά ὑπάρξη ἀπόλυτος χωρισμός μεταξύ στρατευομένης καί θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας.

Τό θέμα, ὅμως, εἶναι ὅτι ἡ διάκριση μεταξύ στρατευομένης καί θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας συνδέεται ἀναπόσπαστα μέ τήν ἀντορθόδοξο διάκριση μεταξύ ὄρατῆς καί ἀόρατης Ἐκκλησίας πού ἀναπτύχθηκε τόν 19ο αἰώνα ἀπό τήν ἀγγλικανική «κίνηση τῆς Ὁξφόρδης», ὅτι ἡ ἀληθινή Ἐκκλησία εἶναι μία καί ἀόρατη, ἐνῶ «οἱ ἐπί μέρους ἱστορικές Ἐκκλησίες εἶναι νόμιμες ὄρατές ἐκφράσεις της, ἡ κάθε μία στόν δικό της ἱστορικοπολιτισμικό προσδιορισμένο χῶρο, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι διαφυλάσσουν τήν πίστη τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας καί τήν ἀποστολική διαδοχή τῶν Ἐπισκόπων της». Ὅπως, ἐπίσης, μία τέτοια διάκριση σχετίζεται μέ

τήν ἐκκλησιολογία τοῦ σχολαστικισμοῦ, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὑπάρχει διάκριση μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ «μυστικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ». Ἔτσι, δίνεται ἡ δυνατότητα νά «ἀναγνωρισθοῦν» οἱ ἄλλες ἐκκλησιαστικές κοινότητες, ὅτι εἶναι «ἀτελῶς» ἐκκλησιαστικές, ἔστω καί ἄν δέν ὑπάγονται στήν δικαιοδοσία τοῦ Πάπα.

Τελικά, ἡ διάκριση μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔχει σχέση μέ τήν διάκριση μεταξύ ἱστορίας καί ἔσχατολογίας, πράγμα ἀντορθόδοξο, γιατί καί οἱ ἅγιοι πού ἔφυγαν ἀπό τόν κόσμο αὐτό ἀποτελοῦν καί ἀνήκουν στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μέ τά λείψανά τους, ἀλλά καί τό ἔσχατον δέν εἶναι ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας πέραν τοῦ θανάτου καί τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί ἡ βίωσή του ἀπό τό παρόν. Ὁ Χριστός, πού εἶναι «ὁ πρῶτος καί ὁ ἔσχατος» (Ἀποκ. α', 17), ἐνηνθρώπησε, ἦλθε στήν ἱστορία, γι' αὐτό τό ἔσχατον εἶναι πάντοτε παρόν.

Ἐπομένως, εἶναι ἐπικίνδυνο νά χωρίζεται ἡ Ἐκκλησία σέ στρατευόμενη καί θριαμβεύουσα, ὡσάν νά εἶναι δύο διαφορετικές Ἐκκλησίες. Μία εἶναι ἡ Ἐκκλησία μέ τίς δύο ὄψεις της, τήν ὀρατή, πού συγκροτεῖται ἀπό τούς πραγματικούς ποιμένες μέ τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία καί τά Μυστήρια, καί τήν ἀόρατη, στήν ὁποία ἀνήκουν οἱ κεκοιμημένοι ἅγιοι, ἀλλά, βεβαίως, ὑπάρχει ἐνότητα μεταξύ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἕνα εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ θά γράψῃ: «Ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία εἶναι πρό πάντων ἡ λατρεύουσα Ἐκκλησία, ἡ ὑπαρξή της εἶναι μιᾶ ζωντανή συμμετοχή στό παρακλητικό ἔργο καί στή λυτρωτική ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ».

ζ) «*Προφητικό, Βασιλικό καί Ἀρχιερατικό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ*»

Στήν Παλαιά Διαθήκη υπάρχουν τρεῖς διαφορετικοί χαρισματοῦχοι μέ τούς ὁποίους ὁ Θεός διηύθυνε τόν λαό Του, ἤτοι οἱ Προφῆτες, οἱ Βασιλεῖς καί οἱ Ἀρχιερεῖς. Ὁ Χριστός μέ τήν ἐνανθρώπησή Του ἔχει τό πλήρωμα τῆς Χάριτος ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ σωματικῶς, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τό πλήρωμα κατοικῆσαι» (Κολ. α', 19), καί «ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τό πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολ. β', 9), ὅποτε εἶναι Προφήτης μέ τό κήρυγμα, Βασιλεύς μέ τήν καθοδήγηση, καί Ἀρχιερεύς μέ τήν θυσία καί προσφορά. Ἐννοεῖται ὅτι στόν Χριστό αὐτές οἱ τρεῖς ιδιότητες-γνωρίσματα, εἶναι ἐνωμένα μεταξύ τους.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύοντας τό ψαλμικό: «Μέγας Κύριος καί αἰνετός σφόδρα» γράφει: «Εἰ δέ μέγας Θεός καί μέγας Κύριος, μέγας βασιλεύς, Μέγας προφήτης, μέγας ἱερεύς, μέγα φῶς, τά πάντα μέγας». Ὁ Χριστός ἔδωσε ὅλη αὐτήν τήν ζωή Του στήν Ἐκκλησία, καί διδάσκει τόν λαό (προφήτης), ἐπιτελεῖ τό λατρευτικό ἔργο (ἀρχιερεύς) καί κατευθύνει τά μέλη Του πρός τόν προορισμό τους (βασιλεύς). Στό τριπλό αὐτό ἔργο εἶναι μέτοχοι οἱ Χριστιανοί, κατά τόν λόγο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «Οὕτω καί σύ γίνῃ βασιλεύς καί ἱερεύς, καί προφήτης ἐν τῷ λουτρῷ· βασιλεύς μέν, πάσας χαμαί ρίψας τάς πονηράς πράξεις καί τά ἁμαρτήματα κατασφάζας, ἱερεύς δέ ἑαυτόν προσενεγκών τῷ Θεῷ, καί καταθύσας τό σῶμα καί σφαγεῖς καί αὐτός... Προφήτης δέ, τά μέλλοντα μανθάνων, καί ἔνθους γινόμενος καί σφραγισάμενος».

Προφανῶς, ἐδῶ πρόκειται γιά τήν προσωπική ζωή κάθε πιστοῦ, μέ τό Βάπτισμα-Χρίσμα, τόν ἀγώνα γιά τήν κάθαρση τοῦ ἑαυτοῦ του, γιά τήν τήρηση τῶν

ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, γιά τήν κληρονόμηση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, μέ εἰδική ἔννοια αὐτά τά χαρίσματα-δωρεές δίδονται στους Κληρικούς, ἐξαιρέτως στους Ἐπισκόπους, προκειμένου νά τελοῦν τά ἱερά Μυστήρια, νά διδάσκουν τόν λαό καί νά τόν κατευθύνουν στήν σωτηρία.

Ἐκεῖνο, ὅμως, πού μέ προβληματίζει ἔντονα εἶναι ὁ ὅρος «τρισσόν ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ» καί ὅτι ὁ Ἀρχιερέυς εἶναι μέτοχος τοῦ «τρισσοῦ ἀξιώματος τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει ἀξίωμα; Πῶς μπορεῖ νά νοηθῆ; Ποιό εἶναι αὐτό τό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ; Γιατί δέν χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος Χάρη, Χάρισμα ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη λέξη καί χρησιμοποιεῖται τό ἀξίωμα;

Ἐρευνώντας τό θέμα διαπίστωσα, ὅτι ἡ φράση αὐτή, κυρίως ἡ λέξη ἀξίωμα εἶναι προτεσταντικῆς προέλευσης, προέρχεται ἀπό ἕναν φίλο τοῦ Λουθήρου, ὀνόματι Οἰκολαμπάδιος, ὀπαδός τῆς Μεταρρύθμισης. Καί ἐπειδή αὐτή ἡ φράση ἐπαναλαμβάνεται συνεχῶς στήν Ἐγκύκλιο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἡ ὁποία ἀποστέλλεται στό ποίμνιο κάθε Ἱερᾶς Μητροπόλεως μέ τήν ἐκλογή καί χειροτονία τοῦ Νέου Ἀρχιερέως καί ἀναγινώσκεται στήν τελετή τῆς ἐνθρονίσεως, καλόν εἶναι νά ἀντικατασταθῆ μέ ἄλλον εὐστοχότερο ὄρο πού νά ἐκφράζῃ τήν ἴδια πραγματικότητα.

Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή θά ἤθελα νά ἐπισημάνω ὅτι ἡ φράση ὅτι ὁ Ἀρχιερέυς εἶναι εἰς «τύπον καί τόπον Χριστοῦ», πού προσδιορίζεται ὅτι προέρχεται ἀπό τόν ἅγιο Ἰγνάτιο τόν Θεοφόρο παρατήρησα ὅτι δέν ὑπάρχει στόν ἅγιο Ἰγνάτιο ἡ φράση αὐτή, ἀφοῦ ἐκεῖ ὁ Ἐπίσκοπος χαρακτηρίζεται εἰς τύπον τοῦ Πατρός καί ὁ διάκονος εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ, καί δέν μπορῶ νά βρῶ ποιός

Πατέρας χρησιμοποιεῖ αὐτόν τόν ὄρο. Βέβαια, ὑπάρχει συσχέτιση τοῦ Ἐπισκόπου μέ τόν Χριστό, ἀλλά δέν ὑφίσταται ἡ φράση «εἰς τύπον καί τόπον τοῦ Χριστοῦ». Ἐρευνη ἀκόμη τό θέμα αὐτό.

Τό γεγονός εἶναι ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος δέν εἶναι οὔτε ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ στόν λαό, οὔτε ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ λαοῦ πρός τόν Θεό, ἀλλά εἶναι τό «μυστήριον τῆς αἰσθητῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ» μέ τήν Χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης, πού θά ἦταν καλό νά συνοδευόταν μέ τήν δική του Πεντηκοστή.

η) «Ἡ ἀρχιερωσύνη καί ἡ Πεντηκοστή»

Στίς χειροτονίες τῶν Ἀρχιερέων τόσο ὁ χειροτονηθισόμενος ὅσο καί ὁ χειροτονῶν Ἀρχιερεὺς χρησιμοποιοῦν τήν φράση «προσωπική Πεντηκοστή», δηλαδή ταυτίζουν τήν χειροτονία εἰς Ἐπίσκοπον μέ τήν μέθεξι τῆς Πεντηκοστῆς.

Βεβαίως, οἱ Ἐπίσκοποι εἶναι διάδοχοι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, εἶναι ἡ «ἀναμμένη λαμπάδα τῆς Πεντηκοστῆς» πού μεταφέρει τό φῶς τῆς Πεντηκοστῆς, τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ στήν Ἐπισκοπή-Μητρόπολη γιά τήν ὁποία ἐξελέγη καί χειροτονήθηκε, κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ. Ὅμως, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ταυτίζεται ἀπόλυτα ἡ ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς μέ τήν Χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης. Καλόν θά ἦταν νά ταυτίζονταν, ἀλλά στήν πράξι ὑπάρχει διαφορά.

Πεντηκοστή εἶναι ἡ ἡμέρα κατά τήν ὁποία τό Ἅγιον Πνεῦμα κατήλθε στους Μαθητές καί τούς ἔνωσε μέ τόν Χριστό, ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Πρίν τήν Πεντηκοστή οἱ Μαθητές ἔβλεπαν καί ἄκουγαν τόν Χριστό, ἀκόμη καί κατά τήν Μεταμόρφωση, καίτοι οἱ Μαθητές «ἐνηλλάγησαν καί τήν ἐναλλαγὴν εἶδον», ἐν

τούτοις τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἔξω ἀπό τούς Μαθητές. Ὅμως, τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι οἱ Ἀπόστολοι ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Πεντηκοστή ἔγινε «ἄπαξ» στήν ἱστορία, καί ὅσοι ἀκολουθοῦν τήν ἴδια πορεία, ἦτοι, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, πορεύονται μέ τήν «πρακτική φιλοσοφία» ἢ κάθαρση, τήν «φυσική θεωρία» ἢ φωτισμό καί τήν «μυστική θεολογία» ἢ θέωση, ἀνέρχονται στό ὕψος τῆς Πεντηκοστῆς καί μετέχουν τῆς ἐμπειρίας τῆς Πεντηκοστῆς ὡς προσωπικῆς Πεντηκοστῆς. Ἔτσι, ἄλλο εἶναι ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν διά τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἄλλο εἶναι ἡ μέθεξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διά τῆς θεωρίας (Πεντηκοστῆς). Ἄλλο εἶναι ἡ Χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης πού δίνεται στόν ἄνθρωπο διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἄλλο εἶναι ἡ δωρεά τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διά τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ἡ Πεντηκοστή.

Ἕνα χαρακτηριστικό παράδειγμα εἶναι τοῦ Πρωτομάρτυρος καί Ἀρχιδιακόνου Στεφάνου, ὁ ὁποῖος ἦταν «πλήρης πίστεως καί Πνεύματος Ἁγίου», καί γι' αὐτό ἐπελέγη νά χειροτονηθῆ διάκονος (Πράξ. στ', 6). Ἐδῶ γίνεται λόγος γιά τήν μέθεξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή μέθεξη τῆς Πεντηκοστῆς, πού προχεόταν καί στό σῶμα του, γι' αὐτό ὅλοι στό Συνέδριο «εἶδον τό πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου» (Πράξ. στ', 15). Καί μετὰ ἀπό λίγο «ὑπάρχων πλήρης Πνεύματος Ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τόν οὐρανόν εἶδε δόξαν Θεοῦ καί Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καί εἶπεν ἰδοὺ θεωρῶ τούς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους καί τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ ἐστῶτα» (Πράξ. ζ', 55-56), καί αὐτό

ἦταν διαφορετικό ἀπό τήν Χάρη τῆς διακονίας.

Μπορεῖ κάποιος λαϊκός ἢ μοναχός ἢ Κληρικός νά φθάση στήν ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς, στήν ὄραση τοῦ Θεοῦ, μέ τήν μέθεξι τῆς θεοποιῦ ἐνεργείας Του, καί μπορεῖ ἕνας Κληρικός νά ἔχη τήν Χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης χωρίς νά μετέχη τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως-Πεντηκοστῆς. Ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ μετέχεται διαφοροτρόπως, καί ἀναλόγως μέ τήν κατάστασι τοῦ ἀνθρώπου δημιουργεῖ διαφορετικά ἀποτελέσματα. Ἔτσι κάνουμε λόγο γιά δημιουργική, προνοιακή, συντηρητική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἢ γιά καθαρτική, φωτιστική καί θεοποιό ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἢ γιά διακονική, ἱερατική καί ἀρχιερατική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι χαρακτηριστικό τό τροπάριο πού χρησιμοποιεῖται στίς ἐορτές τῶν ἁγίων Ἱεραρχῶν: «Καί τρόπων μέτοχος καί θρόνων διάδοχος, τῶν ἀποστόλων γενόμενος, τήν πράξιν εὖρες θεόπνευστε εἰς θεωρίας ἐπίβασιν· διά τοῦτο τόν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομῶν, καί τῇ πίστει ἐνήθλησας μέχρις αἵματος Ἱερομάρτυς.....».

Στό τροπάριο αὐτό, πού ἐκφράζει τήν θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, γράφεται ὅτι ὁ ἅγιος Ἐπίσκοπος εἶναι διάδοχος τῶν θρόνων τῶν Ἀποστόλων, ἀλλά καί μέτοχος τοῦ τρόπου τῶν Ἀποστόλων. Ὁ τρόπος τῶν Ἀποστόλων εἶναι ἡ πράξις καί ἡ θεωρία, πού σημαίνει ἡ θεωρία βασίζεται ἐπάνω στήν πράξι. Ἔτσι, γίνεται θεόπνευστος, καί ὁμολογεῖ τήν ἀλήθεια καί μάλιστα μέχρι τοῦ μαρτυρίου τοῦ αἵματος.

Ἐπομένως, δέν εἶναι ἀκριβής ἡ φράσις πού λένε ὅσοι πρόκειται νά χειροτονηθοῦν ὅτι «σήμερα θά βιώσω τό Μυστήριον τῆς προσωπικῆς μου Πεντηκοστῆς».

Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ σέ ἕνα κείμενό του

ἀναλύει τό «μυστήριον τῆς Πεντηκοστῆς» σέ σχέση μέ τήν Ἀποστολική διαδοχή καί τήν Ἀποστολική Παράδοση. Γράφει ὅτι «τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τό Πνεῦμα κατέρχεται ὄχι μόνο πάνω στούς Ἀποστόλους, ἀλλά καί πάνω σ' ἐκείνους πού παρευρίσκονταν μαζί τους, ὄχι μόνο πάνω στούς Δώδεκα, ἀλλά καί πάνω σ' ὄλο τό πλήθος». Ἔτσι, τό Ἅγιον Πνεῦμα κατήλθε στήν πρώτη Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων καί ἔδωσε ποικίλα χαρίσματα καί διακονήματα.

Συνεχίζει ὅτι «ἡ Πεντηκοστή εἶναι τό πλήρωμα καί ἡ πηγή ὄλων τῶν μυστηρίων καί τῶν μυστηριακῶν πράξεων, ἡ μιά καί ἀνεξάντλητη πηγή ὅλης τῆς μυστηριακῆς καί πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τό νά εἶσαι ἢ νά ζεῖς μέσα στήν Ἐκκλησία σημαίνει συμμετοχή στήν Πεντηκοστή». Ἡ Πεντηκοστή «διαιώνίζεται μέ τήν Ἀποστολική Διαδοχή» καί «ἡ ἀποστολή τῶν Ἐπισκόπων εἶναι τό νά εἶναι τά ὄργανα τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς», πού σημαίνει ὅτι «διά τοῦ ἐπισκόπου της (ἡ Ἐκκλησία) συνδέεται μέ τό παρελθόν καί τήν ἀρχαιότητα» καί «διά τοῦ ἐπισκόπου της ἀποτελεῖ ἓνα τμήμα τοῦ ζωντανοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Σώματος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας». Ὅμως, «ἡ Ἀποστολική Διαδοχή δέν εἶναι τόσο τό κανονικό ὅσο τό μυστικό θεμέλιο τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας», εἶναι μέθεξι τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως, ἡ ὁποία «εἶναι ἓνα ἀδιάσπαστο ρεῦμα πνευματικῆς ζωῆς πού ξεκινᾷ ἀπό τό Ὑπερῶο». Τό νά εἶναι κανεῖς πιστός στήν παράδοση σημαίνει ὅτι συμμετέχει στήν Πεντηκοστή καί ἡ παράδοση σημαίνει «ὀλοκλήρωση τῆς Πεντηκοστῆς».

Αὐτά σημαίνουν ὅτι Πεντηκοστή εἶναι ἡ μέθεξι τῆς θεώσεως, αὐτή εἶναι ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως

στήν ὁποία μπορεῖ νά φθάσῃ κάθε μέλος τῆς Ἐκκλησίας, καί αὐτό δέν εἶναι προνόμιο τῶν Ἐπισκόπων, ἀλλά οἱ Ἐπίσκοποι εἶναι «ὄργανα τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς», πού εἶναι διαδοχή τοῦ θρόνου τῶν Ἀποστόλων καί μετοχή στους τρόπους τῶν Ἀποστόλων, εἶναι ἐμπειρία τοῦ μυστηρίου τῆς Πεντηκοστῆς, καί ὡς ὄργανα τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς ὀδηγοῦν τούς Χριστιανούς στήν μέθεξι τῆς Πεντηκοστῆς.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τό γράφει καθαρά: «Αὐτός ἔδωκε τούς μέν ἀποστόλους, τούς δέ προφήτας, τούς δέ εὐαγγελιστάς, τούς δέ ποιμένας καί διδασκάλους, πρὸς τόν καταρτισμόν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομήν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τήν ἐνότητα τῆς πίστεως καί τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. δ', 11-13).

Ἡ φράση «προσωπική Πεντηκοστή» ἴσως προέρχεται ἀπό Ρώσους θεολόγους, πού ἔκαναν λόγο γιά «Πεντηκοστή κάθε Μυστηρίου» συγχέοντας καί ταυτίζοντας τήν Πεντηκοστή πού ἔγινε «ἄπαξ» στήν ἱστορία μέ τόν ἁγιασμό τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων καί τόν ἁγιασμό τῶν ἀνθρώπων γιά νά ἐπιτελέσουν ἓνα ἔργο.

Συμπέρασμα

Ἀπό τά ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι ὄντως ὑπάρχει θεολογική κρίση. Οἱ ἄλλες κρίσεις –οἰκονομική, ἠθική, κοινωνική, πολιτιστική– ἔρχονται καί παρέρχονται, εἶναι τοῦ παρόντος αἰῶνος, καί ἀφοροῦν τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καί τά ὑλικά του πράγματα πού εἶναι πρόσκαιρα, ἐνῶ ἡ θεολογική κρίση ἀφορᾷ τό πνεῦμα, τήν ψυχή καί ἔχει αἰώνιες διαστάσεις, γι' αὐτό καί πρέπει, ἰδιαίτερος

ἔμεῖς οἱ Ἀρχιερεῖς, νά τήν προσέχουμε. Ἀνάλογα μέ τήν θεολογία γίνεται καί ἡ θεραπεία. Ὄταν ὁ ἰατρός χρησιμοποιῇ μιᾶ λανθασμένη ἱατρική μέθοδο, μιᾶ ἀποτυχημένη θεωρία, τότε δέν μπορεῖ νά θεραπεύση.

Ἐπαναλαμβάνω ὅ,τι εἶπα στήν ἀρχή τῆς εἰσηγήσεώς μου ὅτι ἡ θεολογική κρίση καί οἱ ἐπιπτώσεις στήν καθημερινή ζωή τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι μόνον ἀλλοίωση τῶν ὄρων, ἄν καί οἱ ὅροι καί οἱ ἔννοιες πού καθορίσθηκαν ἀπό τούς Πατέρες καί θεσπίσθηκαν ἀπό τίς Τοπικές καί Οἰκουμενικές Συνόδους εἶναι μέρος τῆς Παραδόσεως, αὐτή ἡ ἴδια ἡ Παράδοση, ἀλλά εἶναι ἀποδόμηση καί τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως, καί στήν πραγματικότητα ἀπομάκρυνση ἀπό αὐτήν. Πρόκειται γιά μιᾶ θεολογική ἀσθένεια.

Ζητῶ συγγνώμη γιά τήν κόπωση, καθώς ἐπίσης ζητῶ τήν ἐπιείκειά σας. Ὅπως ἀνέφερα στήν ἀρχή τῆς εἰσηγήσεως, αὐτά τά θέματα θά ἀναπτυχθοῦν ἐπαρκῶς σέ μελέτη μου πού πρόκειται νά δημοσιευθῇ προσεχῶς.

† Ὁ Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου Ἱερόθεος